

ЯЗЫЧНИЦКІ І ХРЫСЦІЯНСКІ ІМЕНАСЛОЎ
У КАНТЭКСТЕ НАВУКОВА-ПАПУЛЯРНАЙ ЛІТАРАТУРЫ
БЕРАСЦЕЙСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

ЯЗЫЧЕСКИЙ И ХРИСТИАНСКИЙ ИМЕНОСЛОВ
В КОНТЕКСТЕ НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ БРЕСТСКИХ АВТОРОВ
PAGAN AND CHRISTIAN NAMING WORDS
IN THE CONTEXT OF POPULAR SCIENTIFIC LITERATURE BY BREST WRITERS.

В статье рассмотрены употребленные в научно-популярной литературе брестских писателей онимы. Осмыслена национально-культурная информация антропонимов. Описана смысловая нагрузка «фоновых» онимов, которые сохранили информацию о материальной и духовной культуре белорусов.

Ключевые слова: оним, антропоним, поэтоним, топоним, экклезионим.

The article views onims, used in popular scientific literature by Brest writers. The author gives the study of national and cultural information of anthroponyms. Semantic weight of «background» onims, which carry information about material and spiritual culture of the Belarusians, is described.

Keywords: onim, anthroponym, poetonym (poetic name), placename, eclectic name, theonym (theological name).

БрГУ им. А.С. Пушкина, Брест, Беларусь.

Сучасныя берасцейскія аўтары плённа працуюць у рэчышчы навукова-папулярнай літаратуры. Многія іх творы прысвечаны гісторыі Берасцейшчыны: рэлігіі, культуры нашых продкаў, слаўным суайчыннікам. Ажыўляючы далёкія постаці слаўнай гісторыі, пісьменнікі ўмела выкарыстоўваюць вобразна-выяўленчыя магчымасці ўласных імёнаў, якія з'яўляюцца каштоўным помнікам матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў. У кантэксце навукова-папулярных твораў раскрываецца багатая нацыянальна-культурная інфармацыя ўласных імёнаў розных разрадаў.

У цэнтры аўтарскага апаведу – вобразы нашых продкаў і сучаснікаў. Таму ядро анамастычнай прасторы навукова-папулярнай літаратуры займаюць **антрапонімы**. У творах сучасных пісьменнікаў, у прыватнасці, берасцейскай аўтаркі Зінаіды Дудзюк, адлюстравана архаічная мадэль свету, якая прадугледжвае тоеснасць імені і прыроды ягонага носьбіта. Нашы продкі верылі ў *кратыўную* сутнасць іменавання. Паводле ўяўленняў старажытных славян, імя накрэслівала пэўныя ўласцівасці індывіда і прадвызначала яго жыццёвы шлях. **Стваральная** прырода называння праяўлялася ў функцыянаванні так званых **імёнаў-пажаданняў**, якімі нібыта накрэсліваўся лёс старажытных валадароў: «**Валук** – князь *венетаў*. Імя *гэтае* паходзіць ад слова „**ўладыка**“ і азначала ў славян *вяроўнага кіраўніка, правадыра ці князя*. Магло паходзіць імя і ад слова „**вялікі**“, якое, магчыма, уваходзіла ў склад княжацкага тытула» [1, с. 235]. Зінаіда Дудзюк адзначае, што ў нашых продкаў былі пашыраны **засцерагальныя** імёны, якія, маючы адмоўны сэнс, павінны былі адхіліць беды, хваробы і смерць: «**Нябул** – славянскі князь, імя якога паходзіць ад дзеяслова „**не быў**“ і з'яўляецца ахоўным ад злых духаў, дарэчы, на палескім дыялекце *гэтыя словы* вымаўляюцца як „**не буў**“» [1, с. 241]. Вера ў сувязь імені чалавека і яго лёсу выявілася ў звычай надаваць немаўляці імя боства, якое будзе ахоўваць носьбіта прызвання ад небяспекі: «**Вышан** – князь славянскага племені *абадрытаў*. Магчыма, імя *мало гучаць як Вышань, бо так называўся адзін з галоўных язычніцкіх багоў, у якім увабляўся дух Усявышняяга*» [1, с. 246].

На беларускіх землях з цягам часу ўкаранялася хрысціянская мадэль успрымання імені як «духоўнай субстанцыі, што ўздзейнічае на носьбіта, фарміруючы асаблівы псіхафізіялагічны склад, як сакральнай сутнасці, здольнай падпарадкоўваць, накіроўваць і забяспечваць дапамогу вышэйшых сіл» [2, с. 104]. Хрысціянскае успрымання імені адлюстравана на старонках навукова-папулярных твораў, прысвечаных гісторыі берасцейскай зямлі. Так, Анатоль Бензюрук апавядае пра падзвіжніцкае служэнне народу і Айчыне прападобнага Афанасія ігумена Брэсцкага, мэтай якога была абарона веры бацькоў, чысціні хрысціянскіх ведаў, азмочаных цёмраю палітычных інтрыг і пратэкцыянізмам свецкіх улад у духоўнай сферы. Накрэслена іменем **Афанасій** (ад грэч. «бессмяротны») праграма жыцця была здзейснена манахам, пісьменнікам, палітычным дзеячам, які ўвайшоў у гісторыю як ігумен брэсцкага Сімяонаўскага манастыра, «*улюбены ў родны край абаронца праваслаўнай веры*» [3, с. 66]. Абаронца інтарэсаў праваслаўя смела выступаў на сеіме з палымянымі правамямі супраць караля і эўзітаў. Праз палітычныя інтрыгі ігумен Афанасій быў адданы пад суд і расстраляны гайдукамі. Праваслаўныя вернікі захавалі няतленныя мошчы святога. «*Нашчадкі паставілі капліцу, а затым*

асвяцілі храм. У Брэсце ёсць прыгожы помнік беларускаму святому Афанасію Брэсцкаму» [3, с. 67]. Семантыка зараджанага станоўчай энергіяй імені адпавядае жыццёваму шляху святога, які дагэтуль дапамагае праваслаўным вернікам і ўшаноўваецца ў цэрквах і манастырах Беларусі і Польшчы.

У навукова-папулярных творах гістарычнай тэматыкі па-мастацку адлюстраваны не толькі іменаслоў старажытнасці, але і адчуванне старажытным чалавекам свету праз імя – неад’емны складнік асобы, які праграмуе лёс, абараняе чалавека ад злых сіл, аб’ядноўвае з сям’ёй, родам, племенем, нацыяй.

Сродкам увасаблення прасторава-часавых адносін у навукова-папулярных творах з’яўляюцца «фонавыя» онімы: **тапонімы**, **еклезіёнімы**, **іконімы** і інш.

Важную ролю ў жыцці нашых продкаў і сучаснікаў адыгрывала і адыгрывае рэлігія. Сродкам адлюстравання значнасці хрысціянскай веры ў жыцці беларусаў з’яўляюцца шматлікія **еклезіёнімы** – назвы храмаў і манастыроў: і тых, што зніклі (**гістарыёнімы**), і тых, у якіх і зараз вядзецца набажэнства. Падчас раскрыцця культурна-гістарычнай інфармацыі еклезіёнімаў Берасцейшчыны аўтары шырока выкарыстоўваюць уласныя імёны іншых разрадаў – імёны святых (**агіёнімы**), імёны славутых палітычных і рэлігійных дзеячаў (**антрапонімы**), назвы абразоў (**іконімы**), найменні свят (**геартонімы**): «Храм Уваскрэсення Хрыстовага – адзін з найбуйнейшых у Беларусі. Ён быў закладзены ў 1995 годзе ў гонар 50-годдзя перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Ніжні крыптавы храм асвечаны ў гонар **Казанскай іконы Божай Маці**, а верхні – у гонар **Уваскрэсення Хрыстовага**» [4, с. 28]; «Галоўныя будынкі старога горада, якія вызначалі яго нетрывіяльны твар, падчас будаўніцтва крэпасці зніклі зусім ці „растварыліся“ ў новых аб’ектах. Касцёл манастыра старажытна перабудавалі ў **Фарны**, затым у межах разгорнутай уладамі „праваславізацыі“ яго зусім знеслі (у 1848 годзе). Былі знесены таксама ўніяцкія цэрквы **Спаская, Святога Міхаіла і Святой Тройцы**. Самы гучны гістарычны лёс сярод набудоў старога Брэста ў **Петрапаўлаўскай царквы**. Уніяцкі храм пасля перабудовы ператварыўся ў **Белы палац**» [5, с. 102].

Зінаіда Дудзюк у зборніку «Вяртанне забытага міфа» адзначае: «Забытае і пракрытае хрысціянскімі паганства працягвае сваё незаўважнае жыццё ў звыклых назвах, словах і абрадах беларусаў» [6, с. 39]. Раскрываючы таямніцы старажытнай веры, пісьменніца шукае ключ да разумення матывацыі назваў населеных пунктаў (**тапонімаў**), у якіх захавалася вера ў язычніцкіх багоў старажытных славян: «Мяркуючы па назвах вёсак **Жывалі, Жывалока**, можна думаць, што нашы продкі ведалі, шанавалі і пакланяліся багіні жыцця **Жыве**. Тапонімы **Марачы, Маранішкі, Марачова** паказваюць на багіню адцвітання жыцця **Мару**. У беларускай мове слова **мара** з націскам на другі склад азначае прывід, здань, насланне. Аднак, здаецца мне, што багіня **Мара** несла не толькі адмоўныя эмоцыі. Яна дапамагала ў жыцці закаханым і людзям, схільным да мрой і фантазій» [6, с. 64].

Ітак, найважнейшымі рысамі анамастычнай прасторы навукова-папулярных твораў з’яўляецца шырокае выкарыстанне імёнаў рэальных гістарычных асоб. Ужываючы антрапонімы, аўтары актуалізуюць іх этымалагічную семантыку праз сціслыя або разгорнутыя гістарычныя каментары. Значнае месца ў анамастычнай прасторы твораў займаюць «фонавыя» онімы. Пры гэтым пісьменнікі паспяхова прэзентуюць чытачам нацыянальна-культурную інфармацыю ўласных імёнаў розных разрадаў.

Літаратура

1. Дудзюк З.І. Славянскія князі: аповесць-хранограф // Кола Сварога. Мінск, 2006. С. 202–258.
2. Ратнікова И. Э. Имя собственное в разных типах сознания // Русский язык и литература. 2001. № 1. С. 103–112.
3. Бензярук А. Свята для сэрца: невялікія гісторыі для юных беларусаў. Мінск, 2009.
4. Дорогами православной Беларуси / сост. С. Р. Бегиян. Минск, 2010.
5. Суворов А. Брест. На перекрестке дорог и эпох: 1019–2009. Брест, 2009.
6. Дудзюк З.І. Вяртанне забытага міфа. Мінск, 2013.